

УДК 658.012.2

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Судакова О.І., к.т.н., Герасимова О.Л., к.т.н.

Залунін В.Ф., д.е.н., Обух В.В.

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м. Дніпропетровськ

В умовах загострення економічної кризи питання про економічну безпеку набуло особливої актуальності. Підвищення агресивності зовнішнього й, частково, внутрішнього середовища призвело до виникнення нових загроз і посилення їхнього впливу на результативність діяльності підприємств. Запобігання негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх загроз можливо шляхом забезпечення своєчасної реакції на них і створення умов для безпечного розвитку через ефективне управління економічною безпекою в рамках загальної системи управління підприємством. У зв'язку з цим виникло завдання перегляду існуючих принципів і підходів до управління економічною безпекою та їх вдосконалення з урахуванням нових вимог, які висуває нестабільне зовнішнє середовище функціонування підприємств. Одними з таких вимог є оперативність і результативність управлінських рішень, що можна забезпечити використовуючи сучасні інструменти управління, до яких відноситься і діагностика. В статті розглянуто теоретичні положення та розроблено методичні рекомендації щодо діагностики економічної безпеки підприємства. Розроблено концепцію управління економічною безпекою підприємства, яку засновано на структурно-функціональному підході до управління. Розроблено механізм діагностики рівня економічної безпеки підприємства, заснований на системі ключових показників. Розроблено механізм вибору точок зростання підприємства, заснований на ідеях теорії обмежень. Розроблено механізм виведення підприємства з кризи, заснований на концепції управління вартістю. Запропонована система управління економічною безпекою підприємства на основі відтворювального підходу з врахуванням впливу економічних суперечностей.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, діагностика економічної безпеки підприємства, система управління економічною безпекою підприємства, діагностика рівня безпеки, виведення з кризи.

UDC 658.012.2

DIAGNOSIS OF THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY IN A CRISIS OPERATION OF THE BUSINESS

Sudakova O., PhD in Tech.Sc., Gerasimova O., PhD in Tech.Sc.

Zalunin V., Dr of Econ.Sc., Obux V.

Prydniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture

In the conditions of aggravation of economic crisis the question of economic security has gained special relevance. Increase of aggression of external and, partly, internal

© Судакова О.І., к.т.н., Герасимова О.Л., к.т.н., Залунін В.Ф., д.е.н., Обух В.В., 2015

environment has led to emergence of new threats and strengthening of their influence on effectiveness of activity of the enterprises. Prevention of negative influence of a complex of external and internal threats is possible by ensuring timely reaction to them and creation of conditions for safe development by effective management of economic security within the general enterprise management system. Concerning that, there was a problem of revision of the existing principles and approaches to management of economic security and their improvement taking into account new demands which are made by unstable external environment of functioning of the enterprises. One of such requirements is efficiency and productivity of administrative decisions which can be provided using modern instruments of management, including diagnostics. The article describes the theoretical positions and methodical recommendations about the diagnostics of economic security of the enterprise. The concept of management of economic security of the enterprise, based on structural and functional approach to management, is developed. The mechanism of diagnostics of level of economic security of the enterprise, based on the system of key indicators, is worked out. The mechanism of choice of points of growth of the enterprise, based on ideas of the theory of restrictions, is elaborated. The mechanism of conclusion of the enterprise from crisis, based on the concept of management of cost, is developed. The system of management of economic security of the enterprise which is suggested in the article is based on the reproductive approach taking into account influence of economic contradictions.

Keywords: economic security of the enterprise, diagnostics of economic security of the enterprise, management system of economic security of the enterprise, diagnostics of security level, conclusion from crisis.

Актуальність теми. В умовах загострення економічної кризи, що поставила на межу виживання ряд підприємств, які ще донедавна вважалися успішними й стабільно функціонуючими, питання про економічну безпеку набуло особливої актуальності. Підвищення агресивності зовнішнього й, частково, внутрішнього середовища призвело до виникнення нових загроз і посилення їхнього впливу на результативність діяльності підприємств. Запобігання негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх загроз можливо шляхом забезпечення своєчасної реакції на них і створення умов для безпечного розвитку через ефективне управління економічною безпекою в рамках загальної системи управління суб'єктом господарювання. Прийняття оптимальних рішень в області управління й забезпечення економічної безпеки підприємств потребує вирішення ряду питань, пов'язаних з урахуванням сучасних тенденцій налагодження та розширення стратегічної взаємодії підприємств із суб'єктами зовнішнього

середовища для забезпечення реалізації власних стратегічних інтересів. У зв'язку з цим перед економістами і менеджерами виникло завдання перегляду існуючих принципів і підходів до управління економічною безпекою та їх вдосконалення з урахуванням нових вимог, які висуває нестабільне зовнішнє середовище функціонування підприємств. Одними з таких вимог є оперативність і результативність управлінських рішень, що можна забезпечити використовуючи сучасні інструменти управління, до яких відноситься і діагностика.

Аналіз останніх наукових досліджень. Сьогодні в науковій літературі значна увага приділяється питанню економічної безпеки, в тому числі діагностики економічної безпеки. Вагомий вклад у дослідження, пов'язані з проблемами економічної безпеки, зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці: Безугла Н. С., Бойкевич О. Р., Васильців Т. Г., Веретенникова Г. Б., Грунін О. А., Грунін С. О., Жаліло Я. А., Іванов А. В., Квасницька Р. С., Кірієнко А. В., Качалов Р. М., Клейнер Г. Б., Козаченко Г. В., Кузенко Т. Б., Ліпкан В. А., Лоханова Н. О., Мамікіна А. П., Олейніков Є. О., Орлов П. І., Отенко І. П., Пастернак-Таранущенко Г. А., Подлужна Н. О., Пономарьов В. П., Пригунов В. Я., Соснін А. С., Шаваєв А. Г., Шликов В. В., Ярочкін В. І., Ячменьова В. М. та ін. [1-12].

Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених показують, що для підприємства більш важливим є не уникнення загрози взагалі, а вміння її вчасно і точно передбачити для того, щоб вжити необхідних заходів. Це стосується як підприємств, що знаходяться у кризовому стані, так і успішно працюючих підприємств. Тому необхідним є створення системи управління економічною безпекою з безперервною діагностикою стану середовища та місця підприємства в ньому, оскільки метод прийняття управлінських рішень на основі лише інтуїції не може в існуючих умовах забезпечити максимально ефективне функціонування суб'єктів господарювання.

Однак залишилася невирішена проблема – проведення діагностики рівня економічної безпеки в кризових умовах функціонування підприємств, що й зумовило вибір теми даної статті.

Мета роботи. Розробка теоретичних положень щодо діагностики рівня економічної безпеки в кризових умовах функціонування підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день більшість науковців погоджуються з необхідністю врахування впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища на рівень економічної безпеки підприємства, що підтверджується запропонованими ними підходами до діагностики економічної безпеки підприємства. Формування концепції управління економічною безпекою підприємства (ЕБП) виходить з необхідності пошуку і ефективного використання резервів для забезпечення стабільності його функціонування в умовах невизначеності середовища.

Управління економічною безпекою підприємства є складним, динамічним, інерційним процесом, а отже, вимагає виділення груп стратегічних і тактичних заходів. При цьому необхідною умовою забезпечення ефективності управління є узгодження механізмів і заходів тактичного і стратегічного рівнів управління ЕБП. Таке узгодження проводиться на підставі оцінки ефективності політики точок зростання, оцінки ступеня досягнення стратегічних цілей, де мірою виступає вартість підприємства, а також оцінка дієвості програми виведення підприємства з кризи. Результати аналізу ефективності, таким чином виступають зворотним зв'язком, який формує перелік задач управління для подальшої розробки заходів щодо виведення підприємства з кризи.

Стратегія і тактика управління економічною безпекою тісно взаємозв'язані між собою. На підставі розробленої стратегії діяльності з забезпечення заданого рівня цільових показників функціонування підприємства, виробленої глобальної стратегії управління безпекою розробляються і впроваджуються заходи тактичного характеру, спрямовані на реалізацію стратегічних планів, однак у той же час результати тактичного управління економічною безпекою є сигналами для зміни стратегії управління, прийнятої на базі ключових показників, наприклад, вартості підприємства в попередньому періоді, результатів здійснення ним своєї фінансово-господарської діяльності.

Важливість процесу діагностики рівня економічної безпеки в кризових умовах функціонування підприємств визначається тим, що цей процес дозволяє своєчасно виявляти несприятливі тенденції і загрози економічній безпеці підприємства, що виникають як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі. В свою чергу це дозволяє виявляти

«слабкі місця» і, відповідно, забезпечувати оптимальний розподіл і ефективне використання ресурсів з точки зору ЕБП.

Мета, що поставлена перед підприємством, задає напрям і обумовлює постановку відповідних завдань його функціонування. Згідно з цільовими установками підприємства формується набір показників, які якнайповніше характеризують його діяльність, а також є найбільш значущими індикаторами економічної безпеки, тобто мають найбільшу значущість серед всіх чинників для кожного з компонентів економічної безпеки підприємства. Запропоновані набори індикаторів підлягають вимірюванню на підставі попередньо обраного методу і з обґрунтованою періодичністю. Отримані значення індикаторів економічної безпеки підприємства формують базу для їх подальшого аналізу – відстежування тенденції їх зміни, порівняння з еталонними величинами. На підставі результатів аналізу змін індикаторів економічної безпеки визначається вплив рівня на його регулювання, а також на перегляд цілей діяльності, що спричиняє зміни у функціонуванні підприємства, а отже, зміни в значеннях показників його діяльності і перегляд ключових індикаторів економічної безпеки, у зв'язку з чим знову змінюється рівень економічної безпеки, і так далі.

На рівні підприємств полюсом зростання або точкою зростання, виступає процес або об'єкт, який володіє потенціалом розвитку і реалізує його, а також сприяє розвитку пов'язаних з ним об'єктів або процесів. На рис. 1 представлено розроблений механізм вибору точок зростання підприємства.

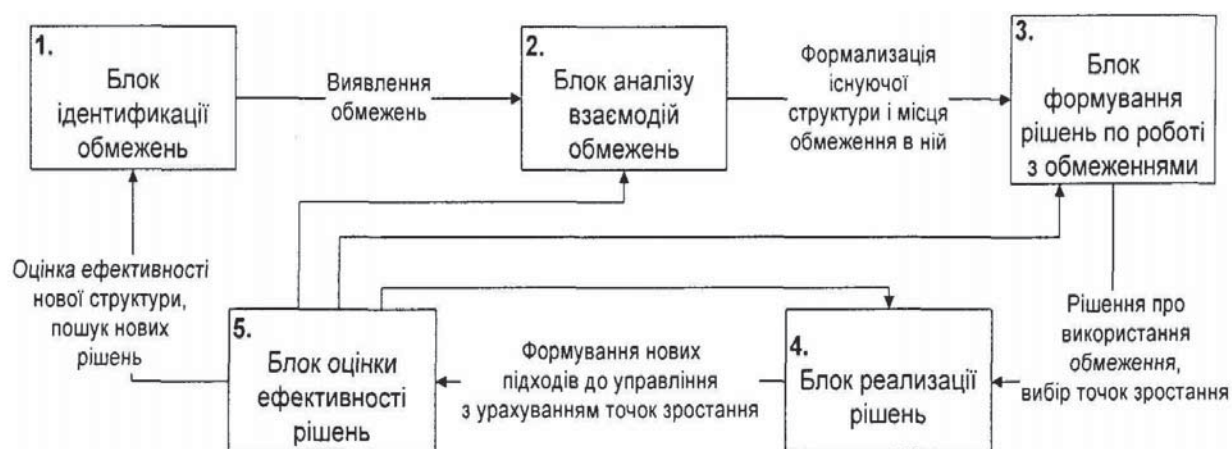

Рис. 1. - Схема механізму вибору точок зростання

Дослідження компонентів системи економічної безпеки підприємства на наявність проблем забезпечує виявлення обмежень у функціонуванні підприємства і визначення їх місця розташування, що є основною для їх аналізу: ідентифікації початкової причини виникнення обмеження, виявлення загальної картини взаємозв'язку всіх обмежень та їх впливу на ступінь досягнення мети системою, а також визначення чинників, які підтримують існування цих обмежень.

Грунтуючись на положенні теорії обмежень про можливість «розширення» вузьких місць, виявлені обмеження можуть розглядатися як потенційні точки зростання. Процес вибору точок зростання в даному механізмі підкріплений побудовою моделі процесу «Як є» і моделі «Як має бути». У першій відбивається поточний стан з урахуванням наявних обмежень, візуалізуються проблеми і створюється цілісне уявлення про ситуацію на підприємстві, друга ж відображає бажаний стан, якого можна досягти шляхом зняття цих обмежень, тобто при застосуванні до них політики точок зростання.

Після того, як моделі побудовані, оцінюється ефективність моделі «Як є» з погляду необхідності перетворення обмеження системи в точку зростання підприємства, тобто приймається рішення про найбільш доцільне використання обмеження. Якщо обмеження обрано для перетворення в точку зростання, то для того, щоб це перетворення було ефективним, необхідно, по-перше, визначити можливість розширення вибраного вузького місця, по-друге, спрогнозувати період окупності витрат на здійснення цього процесу, по-третє, відстежити і оцінити позитивні і негативні ефекти, які спричинить це подія, по-четверте, виявити перешкоди реалізації прийнятого рішення, по-п'яте, змінити підходи до управління системними ресурсами, які не є обмеженнями.

Таким чином, механізм вибору точок зростання забезпечує вибір проблемної області підприємства, найбільш сприятливої з погляду застосування ресурсів і потенціалу розвитку, приведення способу її функціонування до такого, який на підставі нейтралізації визначаючих проблему обмежень забезпечує максимальний мультиплікативний ефект розвитку для всього підприємства.

Незважаючи на різноманітність чинників, які сприяють настанню кризових ситуацій на підприємстві, основною причиною виникнення кризи є недоліки в управлінні, результатом яких може стати банкрутство

підприємства. Оцінка вартості підприємства може служити ефективним інструментом діагностування прихованої стадії кризи. Оскільки в умовах ринкової економіки найбільш поширеним є підхід до управління підприємством, направлений на максимізацію його вартості, з'являється необхідність в оцінці зміни вартості підприємства, а також в реалізації у відповідь реакцій з метою завчасного прогнозування зміни його стану. Підставою для управління вартістю підприємства може також служити той факт, що в Україні в більшості випадків балансова вартість підприємств істотно перевищує їх ринкову вартість.

З урахуванням цих фактів в роботі запропоновано механізм виведення підприємства з кризи, схема якого наведена на рис.2. Цей механізм дозволяє оцінити ефективність управління; скоригувати стратегію розвитку підприємства відповідно до умов зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування, що змінилися; забезпечує шляхи виведення підприємства з кризи, засновані на збільшенні його вартості і реалізацію потенціалу його розвитку, що базується на застосуванні визначених точок зростання підприємства.

Реалізація запропонованого механізму передбачає застосування методів оцінки вартості для визначення стадії кризи, в якій перебуває підприємство. Для цього на підставі первинних (поточних) показників діяльності підприємства формуються чинники оцінки вартості, які відповідно до обраного методу використовуються в процесі оцінки вартості підприємства. На підставі отриманого результату визначається фаза кризи підприємства. Після цього здійснюється аналіз причин кризової ситуації.

На базі проведеного аналізу причин виникнення кризи визначаються точки зростання, вибір яких забезпечує проведення аналізу існуючої стратегічної позиції підприємства, що веде до розробки програми виведення підприємства з кризи, яка потім реалізується на підприємстві. У процесі реалізації програми виводу з кризи відповідно змінюються показники діяльності підприємства, і вже ці «майбутні» показники використовуються для оцінки вартості.

У зв'язку з впровадженими змінами оцінюється значення вартості підприємства, а отже, і приналежність його до інтервалу, що визначає стадію кризи. На підставі такої повторної оцінки стадії кризи проводиться аналіз ефективності програми виводу з кризи.

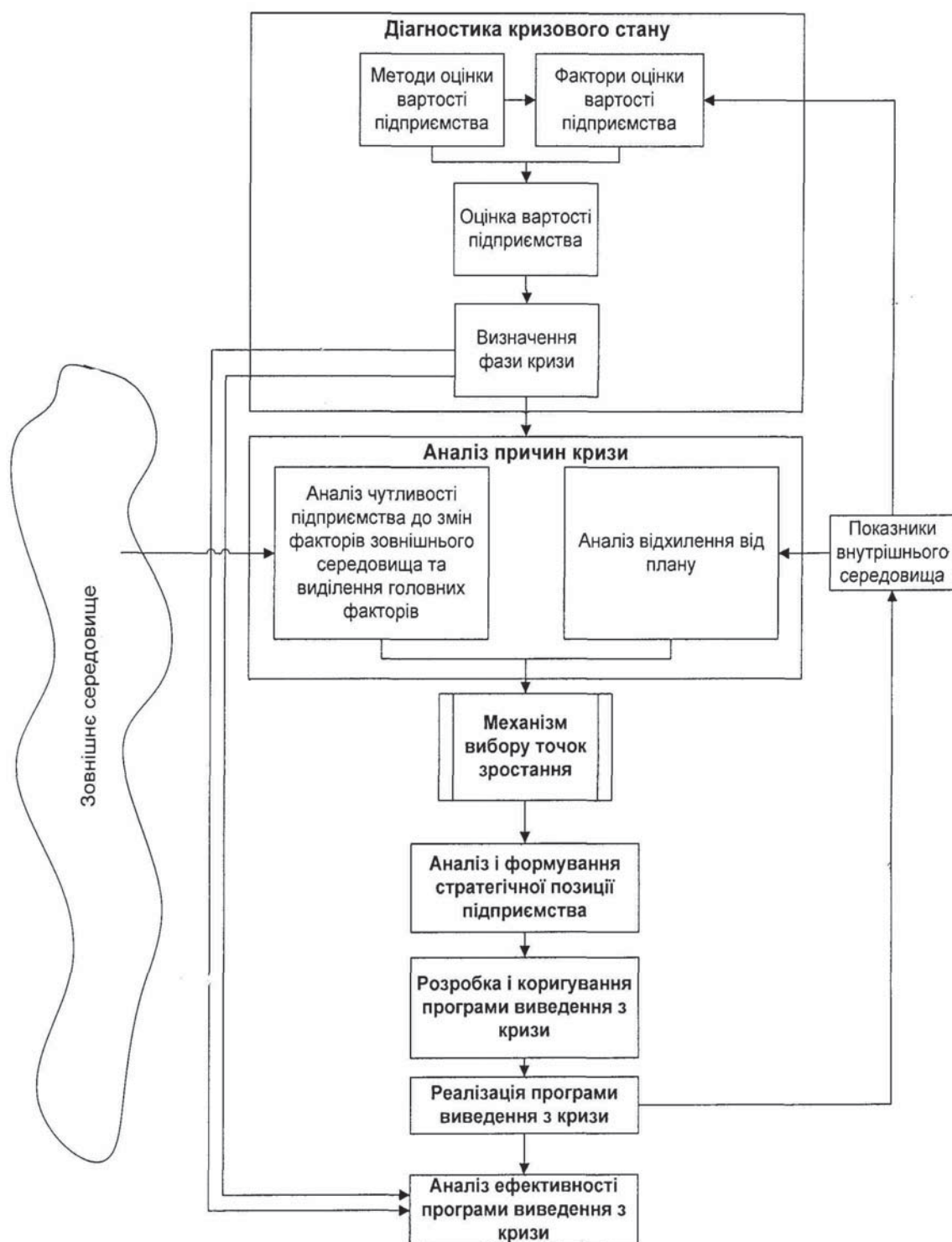

Рис. 2. - Схема механізму виведення підприємства з кризи

Підвищення рівня економічної безпеки підприємства і його підтримка можлива лише при функціонуванні логічно побудованої ефективної системи управління економічною безпекою підприємства, що відображена на рис.3.

Рис. 3. - Структура системи управління економічною безпекою підприємства

Висновки. Для підвищення ефективності управління і забезпечення необхідного рівня економічної безпеки для підтримки життєво важливих функцій підприємства і реалізації його потенціалу було розроблено теоретичні положення щодо діагностики економічної безпеки підприємства в умовах нестабільного економічного середовища, які передбачають структурування та класифікацію процесів щодо

забезпечення економічної безпеки та дозволяє визначити комплекс механізмів управління економічною безпекою підприємства.

Розроблений механізм діагностики рівня економічної безпеки підприємства, заснований на системі ключових показників, забезпечує можливість оперативного контролю, регулювання і коректування діяльності з управління економічною безпекою в нестабільних умовах. Запропоновано механізм вибору точок зростання підприємства, заснований на ідеях теорії обмежень, який дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів підприємства, направлених на розвиток потенціалу його підрозділів, що призводить до формування синергетичного ефекту розвитку всього підприємства в цілому.

Коригувати діяльність підприємства, реалізуючи потенціал його розвитку з урахуванням підвищення вартості підприємства дозволяє розроблений механізм виведення підприємства з кризи, заснований на концепції управління вартістю. Запропоновано систему управління економічною безпекою підприємства на основі відтворювального підходу з врахуванням впливу економічних суперечностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойкевич О. Р. Оцінка характеристик зовнішнього середовища у контексті формування системи економічної безпеки підприємства / О. Р. Бойкевич // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2009. – Вип. 252, т. 4. – С. 866-871.
2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
3. Веретенникова Г. Б. Економічна безпека підприємства: планування й організація / Г. Б. Веретенникова. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 136 с.
4. Дубицький Д. П. Методологічні особливості оцінки економічної безпеки підприємства та аналізу зовнішньоекономічної діяльності / Д. П. Дубицький // Прометей : регіон. зб. наук. пр. з економіки / Дон. економіко-гуманітар. ін.-т, Мін-во освіти і науки України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2009. – Вип. 3 (30). – С. 157-160.
5. Камышникова Э. В. Методы формирования комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятия / Э. В. Камышникова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 87–92.
6. Капітула С. В. Методика оцінки інвестиційної безпеки підприємства / С. В. Капітула, А. М. Турило // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2 (80). – С. 140 – 143.

7. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения/Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н.–Київ: Либра,2003.–280с.
8. Пекна Г. Б. Вибір вектора регіонального інтеграційного розвитку України з позиції забезпечення економічної безпеки / Г. Б. Пекна // Вчені записки / Ун-т економіки та права «КРОК». – К., 2011. –Вип. 25. – Київ, 2011. – С. 100-108.
9. Фісуненко П. А. Сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки підприємства / П. А. Фісуненко, В. В. Нагорний, В. Ф. Левченко // Економічний простір. – 2008. – № 20/1 – С. 139–144.
10. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. Шевченко // Наука молода. – 2010. – № 10. – С. 178-181.
11. Шемаєва Л. Г. Бібліографічний огляд сучасних зарубіжних наукових досліджень у сфері управління стратегічною взаємодією підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища / Л. Г. Шемаєва // Економіка розвитку. – 2008. – № 3 (47). – С. 61–66.
12. Шутяк Ю. В. Обґрунтування критерію економічної безпеки підприємства з позиції відтворювального підходу / Ю. В. Шутяк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 4, т. 2. – С. 229–234.